

mamlakatlarida ijod qilayotgan ajoyib san'atkorlarini birlashtirgan o'ziga hos musiqiy tadbir bo'lgan. Haqiqatdan ham, hozirgacha bo'lib o'tgan "Sharq taronalari" festivallari buning yorqin daliliga aylandi.

Aytish kerakki, bunday ulkan Xalqaro tadbirning o'tishi yoshlarga milliy musiqamizni, shuningdek qo'shiqchilimizni yanada takomillashtirish, undagi an'analarni o'rganish va yoshlar o'rtasida keng kulamda targ'ibot qilishdek muhim vazifani yuklayotgani aniq. IX-Sharq taronalari Xalqaro musiqa festivali ham o'ziga xos va qiziqarli tarzda o'tdi. Festivalning bosh sovrini – Gran-pri Hindiston Respublikasi vakillariga nasib etdi. Burkina Faso va afg'onistonlik ishtirokchilar birinchi, Xitoy, Buyuk Britaniya va Janubiy Koreya san'atkorlari ikkinchi o'ringa sazovor bo'ldilar. O'zbekistonlik sozanda Abror Zufarov, Yaponiyaning "Chikuyusha" guruhi hamda avstriyalik san'atkorlar esa uchinchi o'ringa loyiq topildi.

Mazkur nufuzli musiqiy anjumaning o'ziga xosligi shundaki, u o'zaro bog'liq bo'lgan bir nechta tadbirlarni o'z ichiga qamrab oladi. Shulardan biri "Eng yaxshi milliy qo'shiq ijrosi uchun" nomli xonamdalarining tanlovidir. Unda ijrochi san'atkorlar Registon maydonidagi me'moriy yodgorliklar majmuasi Sherdor, Ulug'bek va Tillakori madrasalari tutashgan maydonda qad ko'targan katta ochiq sahnada tinglovchilarga o'z mahoratini namoyish etishadi. Mohir xonanda va jo'mnavoz sozandalarning tanlov dasturiga kiritilgan qo'shiq ijrolarini Tanlovda xalqaro hay'at a'zolari tomonidan xonanda va ijrochilar quyida chiqish mezonlar bo'yicha baholanadi: [1]

- An'anaviy (milliy) xususiyatga mos kelishi;
- Yuqori kasbiy ijro darajasi;
- Cholg'u va aytim ijrosi uyg'unligi; dastur murakabligi;
- Ovoz va ijro mutanosibligi; talqin etish noyobligi kabi mezonlar asosida saralab boriladi.

Xalqaro musiqiy festival faqatgina ijrochilik mahorati ko'rigi bilan chegaralanib qolmay, har galgi anjumai doirasida o'tkaziladigan xalqaro ilmiy-ijodiy konferen-

siyani ham o'z ichiga qamrab oladi. Festival doirasida Xalqaro ilmiy anjuman o'tkazib kelinishi ham an'anaga aylangan. U alohida dastur asosida o'tkazilib, odatda Sharq xalqlari musiqa san'atining muhim va dolzarb masalalariga bag'ishlangan mavzular yuzasidan ma'ruzalar tinglanadi. va davra suhbatiga ulanib boradi. Ushbu festival va uning tarkibiy qismi bo'lgan konferensiya jahon xalqlari ma'naviyatini boyitishga ulkan hissa qo'shib, dunyoning mashhur olimlari o'zlarining ilmiy ma'ruzalari bilan ishtirok etib kelmokdalar. "Sharq xalqlari musiqasi san'atining mushtarakligi" shiori ostida ilk bor o'tkazilgan ilmiy-anjuman barchada katta qiziqish o'yg'otgan. O'tkazib kelanayotgan anjumanlar musiqaga oid dolzarb mavzulardan iborat bo'lib, quyidagilardan tashkil topgan: "Sharq cholg'ulari", "An'anaviy musiqa xalqaro qo'mitasining "Maqomat" guruhining anjumani", "Sharq xalqlarining mumtoz musiqa san'ati", "Shashmaqom an'analari va zamonaviyligi", "Musiqa festivallari boshqaruvi", "Sharq musiqa madaniyatining jahon tamaddunidagi o'rni" va "Sharq musiqa an'analari zamonaviy madaniyat tizimida" nomli mavzularda ilmiy-amaliy konferensiyalar bo'lib o'tdi. "Sharq taronalari" xalqaro musiqa festivali doimiy barqarorligi bilan o'z nufuzini oshirib bormoqda va u jahonning eng buyuk salohiyatli san'at anjumaniga aylanmoqda.

Xulosa qilib aytganda, "Sharq taronalari" Xalqaro musiqa festivali – musiqa, qo'shiq, raqs, milliy liboslar namoyishi va betakror milliy go'zallik bayramidir. Unda har bir janr hayratlanarli darajadagi musiqa, poetik fantaziya jihatidan rang-barang xislatlarni kashf etadi. Xalqaro tadbir ishtirokchilariga nafaqat shon-shuhrat keltirdi, balki ularning kelajakdagi faoliyatida yanada ko'proq ijodiy izlanishlarga turtki bo'ladi. Darhaqiqat, ko'hna Samarqandda o'tkazilib borilayotgan «Sharq taronalari» musiqa festivalining nufuzi yildan-yilga oshib, u endilikda turli millat va elatlararo madaniy ko'priklarni vazifasini o'tab kelmoqda [4].

Adabiyotlar

1. Fayzullayev E. Bo'lajak musiqa o'qituvchilari ba'diy didini shakllantirishda o'zbek mumtoz musiqasi imkoniyatlaridan foydalanish. –Toshkent: Fan va texnologiyalar markazi bosmaxonasi, 2008.
2. Qudratov I. Talabalarni xalq qo'shiqlari vositasida estetik tarbiyalash. –Toshkent: «Fan», 2009.
3. Nosirova H. Men o'zbek qiziman. –Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 1968.
4. Hasanov A. Musiqa va tarbiya. –Toshkent: «O'qituvchi», 1993.

РЕЗЮМЕ

Mazkur maqolada Sharq taronalari Xalqaro musiqa festivali tarixi, ahamiyati va uning o'ziga xos xususiyatlari xususida keng qamrovli fikrlar taqdim etilib, shuningdek, bu kabi festivallarning ijtimoiy ahamiyati haqida ham xulosalar bayon etilgan.

РЕЗЮМЕ

В статье речь идёт об истории международного музыкального фестиваля «Шарк тароналари», а также его развитии и социальном значении в музыкальном творчестве.

SUMMARY

The article is devoted to the history of the international music festival "Shark taronalari", its development and social importance in music creative activity.

АЙДОС БИЙ КИМ БОЛҒАН, ЯМАСА ХАЛЫҚ АҢЫЗ ӘПСАНАЛАРЫНЫҢ ТАРИЙХЫЙ ШЫНЛЫҚҚА ҚАТНАСЫ МӘСЕЛЕСИ ХАҚЫНДА ГЕЙПАРА ОЙЛАР

М.Пазылов – тармақларды басқаруы бөлімі тармақ администраторы
Әжсинияз атындағы Нөкіс мәмлекетлік педагогикалық институты

Таянч сўзлар: рух, табаррук, ибрат, бегунох, бебахо, мерос, афсона, хавас, бий, жафокаш, дабаба, мурувват.

Ключевые слова: дух, благодатный (ценный), пример, невинный, безценный, наследство, легенда, желание, бий (глава мелко родового подразделения), страдатель, торжество, взаимное уважение.

Key words: spirit, valuable, idol (model), innocent, priceless, inheritance, legend, wish biy (head of the tribe), sufferer, solemnity, reciprocal respect.

Өткенлердин руўхын шад етиў, олардың теберик атларын мэнгилестириў, егерде, ол әпиўайы инсан болып жасаған болса да, оны бүгинги хэм кейинги әўлад үәкиллерине танытыў хәр биримиздин уллы ўазыйп-амыз болып есапланады. Себеби, олардың басып өткен машақатлы өмир жоллары, ғәрезсизлик, еркинлик деген сөзлерди тек ғана тили менен айтып ал, әмелде болса хорлық, ашаршылық хэм жән-жақлама келетуғын душпанлардың қысылыспасына ушырап, бийгүнә набыт болған хәр бир ата-бабамыздың өмир жолы

бүгинги күнде ибрат аларлық үлкен мектеп болып есапланады. «Өтмишсиз келешек жоқ» дейди халқымыз. Шынында да ата-бабаларымыздың бизге қалдырған бийбаха ақыл-нәсиятысыз бүгинги күн турмысымызды көз алдымызға келтире алмаймыз, олардың ақыл нәсиятысы әпиўайы ғана жаңадан туўылған нәрестелеримизди де шомылдыра алмаймыз, десек асыра айтқан болмаймыз.

«Бизин хәўес етсе арзытуғын уллы тарыйхымыз бар. Хәўес етсе арзытуғын уллы ата - бабаларымыз

бар» [1] деген сөзлер хәр биримиздің жүрегимиз төрінде айтылып турса, ата-бабаларымыздың атлары бизлерден кейингі әуладларға да мийрас болып, олардың қатарында уллы тарыйхымызды сап-таза халында жеткізген өмір даўамшылары сыпатында өзлеримизди де көриў бахтына миясар болар едик.

Бәршеге мәлим қарақалпақ халқы өзиниң миллий тили, сөзге шешенлиги, ақыл-даналығы, үрп-әдет дәстүрлері, мәдениеті, руўхый байлығы, мийнет сүй-гишлиги менен ажыралып турады. Қала берди, батырлығы хәм даналығы менен ел басқарған, бүгинги күнде аты әпсаналарға айланған ел қахарманлары менен мақтаныш етсе арзыйды. Себеби, олар өзлері жасап өткен аўыр турмыс шәраятында халқы, ели менен бирге болып, олардың жасаў шәраятларын жақсылаў жолында көплеген унамлы ислерди ислегенлиги, жан-жақлама бастырып келген жаўларға қарсы гүресип, саўаш майданларында еркеклик ар-намысын үстем қойып, қахарманларша жан бергени туўралы бәршеміз жақсы билеміз. Олар хеш ўақытта елин, халқын сатпаған, өзиниң мәпин, ел-халық мәпинен үстем қоймаған.

Хәр бир инсан өз дәуіриниң перзенти. Ол басшы ма, қосшы ма, ким болыўына қарамастан, өзи жасаған дәуірдиң қазанында қайнап, сол дәуірдиң ашшысын да, душшысын да бирге татысады, сол дәуірдиң талабына сай хызмет етеди [2:381]. Солай екен, уллы тарыйхымызға нәзер таслайтуғын болсақ, өмір жолы аўыр машақатлы дәуірге дус келген бабаларымыз қатарында уллы Айдос бий бабамызды да көриўимиз мүмкин.

Айдос бий ҳақында гәп кеткенде негедур бүгинги күнге шекем еки түрли пикир айтылады, олардан бири Айдостың батырлығы, ақыллылығы, адамгершилиги ҳақында болса, ал екіншиси-залым, сатқын, хәмел-параз, туўысқан еки инисин өлтирген инсан деген сөзлер. Усындай еки тәреплеме пикирлердиң пайда болыўы (әсиресе, кейинги ўақытлары «раўажланып» атырған мағлыұматлар) нәтижесинде бабамыздың өмір жолына нәзер таслап, қолымызда жыйналған кишкене мағлыұматларға тийкарланып өзимиздиң де пикиримизди мақаламыз арқалы билдиргенди макул көрдик.

Айдос бий бабамыз, ҳақыйқатында да, тарийхта жасап өткен, ол ҳақында көпшилигимиз балалығымызда ямаса жас ўақтымызда жасы үлкен ата, апаларымыздан көплеген әпсаналарды, турмыс ҳақыйқатлықларын, оның айтқан даналық сөзлерін, ислеген ислерін, ерлигин, батырлығын көп еситкенбиз, ямаса китаплар арқалы оқығанбыз. Көпшилик заманласларымыз бабамызға хәус етип бүгинги күнге шекем перзентлерине «Айдос» деген исимди қойып келмекте.

Бул қуўанышлы жағдай, әлбетте. Деген менен бабамыз туўралы мағлыұматларды излегенимизде, кеўилди қанаатландырарлықтай мағлыұматларды таба алмағанамыз өкинишимиздиң артыўына себепши болды. Мәселен, «Хийўа мийнеткеш халықларын посыўға хәм бүлгиншиликке ушыратты. Бул жағдай 1827-жылы қарақалпақлардың көтерілис шығарыўына алып келди. Бул көтерілисте қарақалпақлар Хийўа ханлығынан азат болып, өз мәмлекетшилигине ийе болыўды мәселе етип қояды. Бул ҳәрекетке Айдос бий басшылық етеди. Көтерілис жеңилис пенен тамамланады.» [6:195-196]. Және бир мағлыұматта болса, «қарақалпақ 1827-жылы Хийўа ханына қарсы көтерілис баслайды. Оны Аллақулы ханға оппозицияда болған қолдаўлы урыўынан Айдос бий басқарады. Бирақ, Айдос бий өз алдына қарақалпақларды Хийўа ханлығынан көширип, басқа ханлыққа алып барыўды мақсет еткенлиги ушын оны хәмме қуўатламайды. Оның үстине, Айдос бий Мухаммед Рахим ханның тусында оған қарақалпақларды жаўлап алыўға жәрдем бергени ушын көпшилик халық алдында оншама абыройлы емес еди» [3:28-29]. Бундай

мысалларды көплеп келтириўимиз мүмкин, ең ашынарлысы-бабамыздың туўылған жылы, жасаған орынлары, ислеген ислери туўралы мағлыұматлар толық тәризде келтирип өтилмеген.

Және бир әдебиятта болса мынадай қатарларды ушыратыўымыз мүмкин: «Қас қарайған ўағында төбеге жетип барады, бахтықара Айдос бий жан-жағына қарады, алдап-арбап инилерін, азмаз кеңес курады...алаң қылып ялған сөзге, туў сыртынан барады, белиндеги семсерге, билдирмей қолын салады...абайсыз турған балларға, бахтықара Айдос бий, бир-бирден семсер урады [5:384].

Бундай мағлыұматлардың нәтижесинде «Айдос бий өзи ким? Ол қандай ислери менен елге танылған хәм не ислеп сатқын аталған? Айдос бий ҳақыйқатында да еки иниси-Бегис пенен Мыржықты өз қоллары менен өлтирген бе? Бул ҳақында дәлиллер бар ма? Олар нелерге тийкарланып бахытсызлықлардың барлығын Айдос бабамызға жүклеген?» деген көплеген сораўлар дизбегі пайда болыўы тәбийий.

Өзбекстан Қахарманы Т.Қайыпбергеновтың «Қарақалпақ дәстаны» трилогиясы екінши китабы «Бахытсызлар» атамасы менен де ел арасында кеңнен танылған. Шығармада «Айдос бий болып атқа мингенде әкеси көп ғаррыларды жыйнап пәтиясын алған еди. Олардың қыйлы-қыйлы кеңеслеринен ядында мәңги қалғаны мынаў: басшы көп сөйлемесе, иши толы сырлы сандыққа усайды. Хәммениң ашқысы келеди. Аштырмасаң, абырай да, әпиўайылық та сенде», Тап усы кеңеске әмел қылғаны себепли ме, онда булжымас бир минез қәлиплести; көп сөйлемейди, ишинде қатлам-қатлам қанша сыр жатырғанын өзгелер түўе, туўысқан инилерине де, атқосшысы Әлийге де туйдырмайды» [5]. Шынында да, көп сөйлемей, инсанға кері тәсир ететуғын артықша эмоцияларға берилмей, хәр қандай қарама-қарсылықлардың шешимін ақыллық пенен шешиўди инсаныйлық пазыйлет деп түсине-туғын болсақ, усы пазыйлетлердиң бабамызда жәмленгени қуўанышлы жағдай болып есапланады.

Айдос бабамыздың бир әдеті, сын-сымбаты келискен жас жигитлерден бирейи менен ушырасып, оған кеўли толса, қандай болмасын бир сын сораў беретугын хәм сол арқалы олардың физикалық күши менен бирге ақылын, ойлаў дәрежелерін де сыннан өткеретуғын болған, берген сораўларына қайтарылған жуўаплардың қандай болыўына қарамай оларды «Саў бол, балам» деп марапатлап қойған. Қала берди, усындай сын сораўлары арқалы ол жаслардың сана-сезимін, ақыл-парасатын да анықлайтуғын болған. Мәселен, жаслайынан жетім қалған хәм аўылдың адамларының малын бағып күн көріп жүрген Доспан Айдостың усындай сынды сораўларына жақсы жуўап береді. Жуўап оны күтә қанаатландырады хәм пикирлеў дәрежесиниң өзіншелли екенлигине толық исенип, оған аталарша мүриўбет көрсетиўи, оны өзине атқосшы етип алғанлығы, өмириниң ақырына шекем оның менен бирге болыўы пикиримиздиң дәлили бола алады.

Тыныш татыў елдиң аўызбиршилигин көре алмайтуғын душпанлар бәрқулла болатуғынлығын жазыўшы Т.Қайыпбергенов өзиниң усы китабында кең түрде сүүретлегенлигин көриўимиз мүмкин. Бабамыздың хәр түрли - бүгинги күн көзқарасы менен айтатуғын болсақ жаман иллетлерге қарсы гүрескенлигиниң, усындай унамсыз иллетлерге еки бирдей инисиниң кирип қалыўы, олардың өз ағасы арқалы өзиниң ана Ыатанына қарсы шығуы бүгинги күн ушын да үлкен сабақ боларлық хәдийсе екенлигин сезиў қыйын емес. Бегис пенен Мыржық та усындай әдалатсыз жолдың қурбаны болады, олар өз ағасы Айдосқа қарсы шығады, бабамызды хәмелпаразлықта, нәпсикаўлықта, сатқынлықта айыплайды. Усындай инсаныйлыққа қарсы келетуғын пикирлерди инилеринде қәлиплестириў Айдостың

душпанларының ең соңғы шарасына айланады. Себеби, Айдостың душпанлары бул үш ағалы-инилердің қан-шелли дәрежеде күшлі екенлигин жақсы биледи хәм олардың күшін бир-бирине қарсы қойыу арқалы хәл-сизлендириуді ойлайды, соң нийетлерине жетиседи. Бирин-бири өлтирди деген ат тарайды хәм ол бүгинги күнге шекем жетип келгени ашынарлы жағдай болып қалмақта.

Ел басқарыудай оғада машақатлы, бийик мәртебелі лауазымның жүрмел атын тәғдир түрлі адамлардың алдына тартады. Халықтың ядында, елдің тарыйхында олардың бәри бирдей из қалдырып кете алмайды [2:28]. Айдос бабамыздың да көплеген унамлы ислери адамлардың ядынан шығып кеткенлигинен бе, яки бол-маса жоқарыдағы сыяқлы хәр түрлі унамсыз пикир-лердің акыбетинен бе, оны ақлаушы фактларды тарыйх бетлеринен табыу имканиаты жоқтай түйиледи. Ал, биз мысал келтирген Өзбекстан Қажарманы Т.Қайыпбергенновтың «Қарақалпақ дәстаны» трилогиясы Айдос бий бабамыз туұралы жыйналған унамлы пикирлердің пайда болыуына себепши болған жалғыз дерек екенлигин атап өткимиз келеди. Деген менен, бул дәретпенің, китаптың бүгинги күнде көпшилиқ орын-ларда көрине бермеуі нәтижесинде болса керек, ол хакқында бүгинги күн жаслары толық биле бермейди.

Пикиримизди жуўмақлар екенбиз, «Егер бул дүнья-да сауаплы олар менен жасайын десең, Айдос баба хакқында тараған унамлы гәплердің хәммесине

Әдебиятлар

1. Президент Ш.М.Мирзиёевнинг Ўзбекистон ижодкор зиёлилари вакиллари билан учрашувдаги маърузаси (04.08.2017) www.president.uz сайтынан.
2. Камалов К. «Ел хызметинде» -Нөкис: «Қарақалпақстан», 1995, 381-б.
3. Камалов С. «Қарақалпақлардың халық болып қәлиплесиўи хәм оның мәмлекетлигиниң тарыйхынан». -Нөкис: 2001. 28-29-б.
4. Қайыпбергеннов Т. «Қарақалпақпан тәуекелшимен» -Нөкис: «Билим» 2003. 59-б.
5. Қарақалпақ фольклоры (көп томлық 43-56 томлар) («Айдос бий» 1957-жыл Қыя жыраў Қайратдинов. Жазып алған У.Досжанов»). - Нөкис: «Илим», 2012, 384-б.
6. Мамбетуллаев М.М., Туребеков М., Юсупов О. «Қарақалпақстан тарыйхы» -Нөкис: «Қарақалпақстан», 2010. 195-196-б.

Мақолада ёзма манбаларга асосланған ҳолда Айдос бий ҳақида бир-бирига қарама-қарши фикрлар таҳлил этилган.

РЕЗЮМЕ

В статье анализируются некоторые противоречивые друг другу мнения об айдосе бий, основанные на письменных источниках.

РЕЗЮМЕ

The article deals with the analysis of contradicting ideas about Aydos biy based on some written recourses.

SUMMARY

COGNITIVE AND EDUCATIONAL IMPORTANCE OF THE PRINCIPLES IN GUIDING BY AMIR TEMUR

J.K.Rzaeva - a teacher

Nukus college of computer and information technologies, the city of Nukus

Таянч сўзлар: ҳукмдор, бой тарихий мерос, ҳарбий иш, Темур тузуклари, бошқарув тамойиллари, билишнинг аҳамияти, ёш авлод тарбияси.

Ключевые слова: правитель, богатое историческое наследие, военное дело, книга «Тимури-Тузуки», принципы управления, познавательное значение, воспитание молодого поколения.

Key words: a ruler, rich historical heritage, military affairs, the book "Temuri-Tuzuki", principles in guiding, cognitive importance, education of the young generation.

The search for various effective methods in teaching English is one of the actual problems for many linguists and methodologists in our country and abroad. English is regarded as one of the important academe subjects in the school and high educational systems.

The demand for effective language teaching is increasing immensely. The National Programme for specialist training and education puts before the English teachers a lot of actual issues: what methods and techniques are considered to be innovative and give good results in teaching English, what methods help to achieve better results and teach all language skills. Distinctive peculiarity of the National Programme is its purpose of training comprehensively developed personnel, mastering foreign languages and meeting the requirements of international standards of specialist training [2:1].

The Decree of the first President of the Republic of Uzbekistan "On measures of further improve of the system in teaching foreign languages" adopted on December 10 in 2012 puts some important questions: to start teaching foreign languages at the secondary schools from the 1-st form; to reform the curriculums and programmes in foreign languages; to provide students and teachers with all the neces-

sary textbooks and manuals; to train highly-qualified teachers in foreign languages and other issues [3:1].

We know that today learning foreign languages, especially English is of great importance. After the adoption of the Decree of the President of the Republic PD-2909 "On measures of further development of the system of higher education" adopted on April 20 in 2017 there has been done much work in creating new textbooks and manuals, in improvement of supply system of comprehensive schools with textbooks meeting the requirements. It should be underlined that today in many modern textbooks for general educational and secondary special educational establishments there included the material about our country, culture, the great people of Uzbekistan, including the great leader Amir Temur.

Teaching English as a foreign language demands different approaches. Each approach has something to offer. "There is no single acceptable way to go about teaching language today". This quotation from Diane Larsen Freeman's writing on language teaching methodology sums up a major trend away from unity to diversity [4:24].

It is necessary to admit that methods of teaching foreign languages have changed, we try to teach them in a com-